

TÜRKİYE'NİN MADEN POLİTİKASI HAKKINDA GÖRÜŞLER, TEMENNİLER**)

Kıraç Ali BEKİŞOĞLU*)

önsöz :

Memleketimizde madencilik tarihi binlerce yü geriye götürülebilir. Bir zamanlar Ueri bir istihsal tekniği ve izabe bilgisi mevcut olmakla beraber çalışmalar daha ziyade Kurgun, Bakır, Demir, Altın, Gümüş gibi belli madenlere inhisar etmiştir.

Türkiye'de Krom, Manganez ve Borasit madenciliği 100 yü evveline gider. Bu kadar eski madencilik gelenek ve bilgilerine sahip bir memlekette madenciliğin geri kalmış olmasının birçok nedenleri vardır. Bu meydana teknik eleman yokluğu, sermaye kıfayetsizliği, madenciliğin güç ve riskli oluşu, mevzuat yetersizliği gibi hususlar sayılabilir de asıl sebep devletin izlediği politikadır denebilir. Filhakika, Osmanlı Devleti, madencilikten medet ummamış, sadece toplara gülle yapmak için bir kaç demir madenini ve Saraya sofra takımı ve sim elbiseler yapması için de birkaç gümüş madenini çalıştırma yollarını aramaları için paşalara yetki ve imkân tanımıştır. Bu arada birçok ecnebi şirket, değerli ve sahile yakın madenlerin imtiyazım padişahant kolayca alarak çalıştırmıştır.

Cumhuriyet kurulduktan sonra Birinci 5 Yükh Plân döneminde M.T.A. Enstitüsü ile Etibank kurulmuş, bu sahada teknik eleman yetiştirilmesine karar verümiş ve belli başlı Krom, Bakır, Kurşun, Demir madenlerine el atılmıştır.

1923'den bu yana 44 yıl geçmiştir. Madencilik sahasında ehemmiyetli sayılacak merhalelere ulaşılmıştır. Bununla beraber kesin ve basit bir madencük politikası tesbit edilmemiş bulunduğundan gelişme seyri yavaş olmuştur.

*) Maden Yükh. Müh.

***) Bu yazıda verilen rakamlar kısmen Devlet Plânlama Teşkilâtı, kısmen İş Bankası ve kısmen de Devlet İstatistik Enstitüsü yayınlarından alınmıştır. Bazı rakamlar tamamile tahminidir.

Yayınlanmak üzere dergiye verildiği tarih : Temmuz 1967

Memleketimiz hızla endüstrileşme yolundadır. Plânlı bir kalkınma politikası izliyoruz. Modern bir Anayasamız var.

İktisadî istiklâlimizi elde etmişiz, Ortak Pazara üye olmaya hazırlanıyoruz. Nüfusumuz her yıl bir milyon artıyor. Yeni gelir kaynakları, yeni iş sahaları yaratmak zorundayız. Şu halde, artık belli bir madencilik politikasının da tablosunu çizmeye mecburuz. Bu tabloyu çizebilmek için şu hususları bilmemiz gerekir :

- 1 — • Türkiye'de yeraltı servetlerinin potansiyel varlığı nedir ; hangi cins madenlerden ne kadar rezervimiz var, kalite nasıldır, bu madenlerin değeri nedir?
- 2 — Yeraltı servetlerimiz gayrisafi millî hasılaya ne kadar katkıda bulunmaktadırlar, bu miktar artabilir mi ve diğer kaynaklarla mukayesesi nedir?
- 3 — • Yeraltı servetlerimiz ihracat bilançomuzda nasıl bir yer işgal eder, diğer maddelerle mukayesesi nedir?
- 4 — Yerli sanayiinin ham maddesi olarak sağlanan döviz ikamesi bakımından madenlerimizden temin edilen faydanın miktarı nedir?

Yukarıda sıralanan konular aydınlatıldıktan sonra işin ehemmiyeti kendiliğinden meydana çıkacaktır.

Meselenin önemi böylece anlaşıldıktan sonra gerek içerde ve gerekse dış piyasalarda izliyeceğimiz politikanın esasları tesbit edilebilir. Bu esaslar şu şekilde sıralanabilir :

- 1 — Madenlerimizi Devlet mi işletmeli, özel teşebbüs mü işletmeli, yoksa karma teşekkülleri mi kurulmalıdır?
- 2 — Ecnebi sermaye bu sahaya sokulmalı mıdır?

- 3 — Madencilikte kredi politikası ne olmalıdır?
 4 — Maden mevzuatı nasıl olmalıdır?
 5 — Madenciliği geliştirmek için Devlet ne gibi fedakârlıklara katlanmalıdır?

Aşağıda bu konulara çok kısa olarak değineceğiz :

- 1 — Türkiye'de Yeraltı Servetlerinin Potansiyel Varbđı Ve Bunların Değeri?

Yakın bir geğmişe kadar, başta M.T.A. Enstitüsünün resmî yayınları olmak üzere, birçok ilgililer ve bu konuda söz sahibi sayılan kimseler, «Türkiye fakir madenler bakımından çok zengindir.» temasını işlemişlerdir. Bunun, madenciliğimizin gelişmesinde menfi tesirleri olmuştur. Sermaye madencilik sektörüne akmamıştır. Birçok müteşebbis, esasen riskli olan bu işten uzakta durmuştur. Devlet teşekkülleri de belli madenleri işletmekte ısrar etmişler yeni sahalara el atmaışlardır.

Rezervler daima az gösterildiğinden ilk kuruluşta tesisler ve kapasiteler küçük tutulmuş ve rantabiliteler düşük olmuştur.

Son 10 yılda M.T.A. Enstitüsü yeni bir anlayışla çalışmaktadır. Elemanlarının tecrübesizliği ve sayıca azlığı yanında ücret seviyelerinin de düşüküklüğü sebebiyle ihtisas unsuru mecburen ikinci plânda kalmış, ilmî araştırma ve étudier yapılamamış ve yapılanların neticeleri gereği gibi değerlendirilememiş olmasına rağmen, bugün Enstitü idarecileri sayam takdir bir cesaretle konuya el koymuş durumdadırlar.

Zira memlekette geniş bir maden potansiyeli olduğuna inanmak için yeteri kadar belirti vardır. şimdi sloganımız değişmiştir. (Türkiye birçok madenler bakımından dünya ölçüsünde rezerv ve imkânlarla sahiptir.) Madenlerimizin potansiyel varlıklarını kısaca belirtmeden evvel başta petrol olmak üzere maden kömürü ve linyitlerle bilumum metal madenlerinin ve (Endüstri mineralleri) adı verilen metalik olmayan mineraller yanında mermer ve yapı taşlarının ve çimento ham maddeleri ile gübre sanayii ham maddelerinin, tuzlarını, maden sularının hep yeraltı serveti potansiyelimizin birer unsurunu teşkil ettiğini ifade eylemek hatalı değildir.

Bu durumda belli başlı yeraltı servetlerimiz cinsi ile bugün kabul olunan takribî rezervleri ve bunların değerleri Tablo I'de verilmiştir.

T a b l o 1

A d ı	Rezervi Ton (m)	Değerü TL. (M)
Krom Cevheri	100	25
Demir Cevheri	300	20
Alüminyum	100	10
Maden Kömürü	900	120
Linyit Kömürü	1.500	150
Petrol	100	20
Bor Mineralleri	500	150
Mermerler	500	150
Yapı Taşları ve Kum, Çakıl	5.000	100
Çimento Ham Maddesi	1.000	50
Diğer Madenler		125
	Toplam :	900

(Bu tabloda (m) milyon Ton, (M) milyar TL. ni ifade eder.)

Yukarıdaki tabloda (diğer madenler) adı altında verilen 125 Milyar TL. lık değerin düşük tutulmuş olduğu söylenebilir. Bu maddeler meyanında ;

Bakır, Kurşun, Çinko, Antimuan, Manganez, Cıva, Volfram gibi metalik madenlere ilâveten Kükürt, Amyant, Feldspat, Kaolin, Mika, Manyezit, Jips, Barit ve Fosfatları da saymak gerekir. Ayrıca Tuz ve Maden Sularımız da bu kısma girer. şu halde bunların değerini en asgarî bir rakamla ifade etmiş bulunuyoruz. Keza yukarıdaki tabloda verilen rezerv rakamları miktar itibarıyla konservatif olduğu kadar bedelleri de en düşük piyasa fiyatları üzerinden hesaplanmıştır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, varlık olarak 900 Milyar TL. kadar bir değer taşıyan ve endüstrimizin bütün ham maddesini temin ettiği gibi ihracat yolu ile tediye muvazenesini temin ettiği gibi ihracat yolu ile tediye muvazenesinin düzelmesinde de büyük rol oynayabilecek olan bu sektöre ne kadar önem versek azdır.

- 2 — Türkiye'de Yeraltı Servetlerinin Yıllık İstihsal Olarak Miktar Ve Değerü İle Bunun Gayrisafî Millî Hasıladaki Yeri :

Türkiye'de yeraltı servetleri gereken dikkati üzerine toplayamadığından istihsal seviyelerinde her yıl bir miktar gelişme olsa bile artış hızı çok yavaştır. Filhakika sınaî istihsal indeksleri tetkik edildiğinde 1966 yılında (1948 - 1952 = 100 olarak) durum şöyledir:

Genel İndeks	510
İmalât Sanayii	375
Gıda Sanayii	371
Enerji	805
Madencilik	288

görülyorki, madencilik diğer kolların çok gerisinde kalmaktadır. Diğer taraftan birçok neşriyatta yeraltı servetlerinin Sanayi İstih-sal kollarındaki yeri tam olarak görüleme-mektedir.

Bilfarz Çimento istih-sali miktar ve değer olarak ayrı mütalâa ediliyor. Halbuki yıllık takriben 4 Milyon ton çimento istih-salinin ham maddesi tamamiyle toprak altı serveti-dir. Bunun fabrikalardaki maliyeti (ham tag olarak) 25,— TL. kabul edilirse yıllık değeri 100 Milyon TL. eder ki, bu miktarı yekûna dahil etmek gerekir. Aynı şekilde gübre, cam, seramik, sudkistik ham maddeleri de yeraltı kaynaklarından elde edilmektedir. Keza gayri safi millî hasılaya 1966 yılında 4.9 Milyar TL. ile katılmış olan inşaat sanayiinin bu değeri içinde hiç olmazsa % 10 yeraltından elde edil-en ham madde olduğunu söylemek hata de-ğildir.

Bu görüşün ışığı altında Tablo 2 tanzim edilmiştir :

T a b l o 2
1966 Yılı Yeraltı Servetleri İstih-sali Ve Takribi Değerleri

A d ı	İstih-sal Miktarı 1000 Ton	Değeri 1000 TL.
Ham Petrol	2.000	400.000
Taş Kömürü	5.000	500.000
Linyit	6.000	500.000
Demir Cevheri	1.500	100.000
Krom	500	150.000
Bakır (Blister)	27	350.000
Borasil	200	60.000
Diğer Madenler	—	100.000
Çimento Ham Maddesi	3.800	100.000
İnşaat Sanayi	—	500.000

Yekûn : **2.810.000**

Gayri safi millî hasıla 1966 yılı için 80 Milyar TL. olarak kabul edilebilir. Şu halde yeraltı servetlerinin bu hasıla içindeki değeri % 3,5 mertebesindedir. Halbuki gerek resmî ağızlardan ve gerekse resmî yayınlardan duyup okuduğumuza göre yeraltı servetlerinin gayri safi millî hasıladaki yeri % 1.5 olarak ifade edilmektedir.

Gayri safi Millî hasılda ;

Tütün	% 2.1
Pamuk	% 3.7
Pancar	% 0.7
Fındık	% 0.8
Hububat	% 20.5

şeklinde yer işgal ediyorlar. Demek ki, yeraltı servetlerimiz hububat dışındaki belli başlı sinai bitkilerle boy ölçüşebilecek durumdadır. Devletin Tütün, Pamuk ve Fındık ile Hububat için aldığı tedbirler ve kurduğu teşekküller malûmdur. Bir pancar müstahsiline tohum, gübre, çapalama ve topraktan çıkarma için ayrı ayrı kredi açan Devlet, Madencilere elini uzatmadığı gibi Bankaların hiç kredi açmalarına da ses çıkarmamaktadır.

Bu neticeye göre Madencilik Sektörüne gereken önemin verilmesinde zaruret bulunduğunu bir kere daha belirtmekte fayda vardır.

S — Türkiye Yeraltı Servetlerinin İhracattaki Yeri :

Yakın geçmişte madenlerin ihracatından elde edilen döviz değeri 100 Milyon Dolan geçiyordu. Bu ise yekûn ihracat hacminin % 25 ine tekabül ediyordu. Bu rakam 1959'da % 6.6 ya düşmüştür. 1964 de 316.000.000 TL. ile % 18.5 seviyesine ulaşmış ve 1965'de % 10.5'a düşmüştür. 1966'da genel ihracat 500 Milyon Dolar ve madenlerin payı takriben 50 Milyon Dolar olmuştur ki, bu da % 10 demektir. Madenlerin ihracatındaki bu gerileme, kısmen iç istihlâkin artmasından, kısmen Hatların düşmüş olmasından ve kısmen de ihracatın bazı madenlerde rekabet sebebiyle azalmasındandır. Buna ilâve olarak işçilik ve malzeme Hatlarının maliyetleri yükseltmiş olması hasebile de bazı madenlerin rantabilitesi kaybolmuş ve kapanmıştır. Buna rağmen maden ihracatımızdan elde edilen döviz artırabiliriz. Bunun için bazı mühim meselelere parmak basmamız lüzumludur.

a — Dünyanın Boraks, Asit Borik ve Kolemanit cevheri ihtiyacı İki Milyon ton cevhere tekabül etmektedir. Dünyanın en büyük Bor minerali yatakları Türkiye'dedir. Amerikanın Nevada ve California Eyaletlerinde de çok büyük yataklar vardır. Amerika madenlerinden çıkan cevherlerle Boraks ve Asit Borik istih-sal ederek bu malzemeyi Avrupa'ya getirip satmak hem zor hem de pahalıdır. Şu halde Türkiye'den istih-sal edilecek cevherlerin bir kısmını ham olarak ve bir kısmını da Asit Borik ve Boraks olarak Avrupa piyasasına sürmenin yolunu bulabilmeliyiz. Ame-

rika bu konuda bizimle rekabet edemez. 1966 yılında Bor minerali ihracatımız 228.000 Ton olmuştur. Bunun değeri takriben 6 Milyon Dolardır. Bu miktarın 20.000 Tona yakın bir kısmı Amerika'da (Fiberglas) Endüstrisine satılmıştır. Demek ki, Amerika'ya dahi cevher satabiliyoruz. O halde Avrupa piyasasının tamamını tutabiliriz. Bu gaye sağlanırsa yılda 750 - 900 bin ton cevher ihraç edebiliriz. Bunun değeri bugünkü fiatlarla 25 Milyon Dolardır. Halen elinde Bor minerali işletme ruhsatnamesi bulunan firmalardan bu gayenin tahakkuku için ciddi çaba harcamalarını istemek lâzımdır. Yeni verilecek işletme ruhsatnamesi ve imtiyaz şartnamelerine - bilinen rezerv imkânları da göz önünde tutularak - Türkiye'yi 5 yılda 1.000.000 ton ihracat seviyesine ulaştıracak tedbirleri getiren hükümler koymalıyız. Bu şartları kabul etmeyen madenciye imtiyaz vermemeliyiz.

b — Bugüne kadar işletilmemiş veya atılamamış olan bazı madenleri çalıştırma yolunu bulmalıyız. Bursa Uludağ Wolfram yatağı ile Bolcardağ Kursun yatağı bunlardan ikisidir. Keza güney doğu Anadoluda Harbol yatakları adı verilen asfaltlı kömürlerde Nikel, Molibden ve Vanadyum bulunduğu biliniyor.

Bu konuyu hemen incelemeli ve dünyanın en mütehasıs insanlarına fizibilite etüdlerini yaptırmalıyız. Hazırlanacak projeyi tatbik edilmek üzere ihaleye çıkarmak ve ehil bir firmaya vermek kaabildir. İstenirse Etibank bu projeyi tatbik eder. Veya Etibank'ın da katılacağı bir Anonim Şirket işletmecisi olabilir.

Memleketimizde büyük Alunit yatakları vardır. Kâğıt sanayiinde Alüminyum Sülfat ihtiyacı büyüktür. Halen bu ihtiyaç döviz mukabilinde ithal yolu ile karşılanıyor. Keza Cıva potansiyelimiz tam mânası ile bilinmiyor. Memleketimizin bu konuda büyük imkânlarla sahip olduğu anlaşılmıştır. Kurgun - Çinko konusu çok mühimdir. Zamantı ırmağı hinterlandında dünya ölçüsünde büyük Çinko Karbonat ve yatakları vardır. Bu bölgede ayrıca Sülfürlü Çinko ve Kurşun sahalarına raslanıyor. Karadeniz bölgesinde, Balıkesir Balya, Dursunbey Edremit bölgelerinde birçok Çinko Kurşun yatağı mevcuttur. Bunlar dezorganize bir durumda sermayesi olmayan veya az olan teknik yardıma muhtaç kimselerin elindedir. Bulgaristan 3 - 5 yıl evvel Kurşun Çinko istihsal edemezken 1966 yılında 80.000 Ton Metal üretmiştir. Bunun değeri dünya rayiçlerine göre 20 Milyon Dolardır. Türkiye'de dahilî fiatlarla 400 Milyon TL. dır.

Şu halde biz de bu konuya eğilmeliyiz. Ayrıca işletme ve imtiyaz şartnamelerinde çıkacak cevherin mutlaka konsantre edilmesini ve ondan sonra izabe edilerek metal elde edilmesini şart koşmalıyız. Bu yatırımları göze alabilecek anonim şirketler halinde maden sahiplerini bir araya getirecek teşvikleri yapmalıyız.

c — Ham cevher ihracı yerine bunları zenginleştirme ve eritme yaparak satmanın yollarını aramalıyız. Bölge izabehaneleri kurularak madenciliklerden cevher alıp orada işlemek bir tedbir olarak akla gelebilir.

Yukarıda sayılanlara daha bir çok şeyler eklenebilir. Bunları yerine getirmekle bir yandan dahilî ihtiyacımızı karşılamış olacağımız gibi madencilik ürünleri ihracat seviyemizi de yekûn ihracat içinde % 20 - 25 radesine ulaştırabiliriz. Bu konuda ikinci 5 Yıllık Kalkınma Planındaki 1973 yılı ihracat hedefleri şu şekildedir :

Bakır	400 Milyon TL.
Kurşun - Çinko	200 » »
Krom	100 » »
Bor	100 » »
Manyezit	100 » »
Diğerleri	100 » »
Toplam	1 Milyar TL.

Kanaatimizce 1973 yılında maden ihracatında tesbit edilen bu hedef düşüktür, iyi organize edildiği, teşvik ve himaye edildiği takdirde bu rakamlar şu şekilde tahakkuk edebilir.

Bakır	400 Milyon TL.
Kurşun Çinko	200 » »
Krom	200 » »
Bor M.	250 » »
Manyezit	100 » »
Diğerleri	200 » »
Toplam	1 Milyar 350 Milyon TL. dır.

Bu ise 150 Milyon Dolara tekabül edecektir. 1973'de yekûn ihracatımız 750 Milyon Dolara ulaşacağından madenciliğin payı % 20 civarında olacaktır. Gerekli teknik, malî ve iktisadî tedbirler alınmadığı takdirde plânın hedef tuttuğu Bir Milyar TL. na ulaşılacağı da hi çok şüphelidir.

4. Yerli Sanayi'nin Ham Maddesi Olarak ve Döviz İkamesi Bakımından Madenlerden Sağlanan Fayda :

Bu konuda belli ve yeterli istatistikler yoktur. Ancak şunu ifade edebiliriz ; Şayet

Sanayi ham maddelerinin ve akaryakıtın tamamını ithal etse idik gerekecek döviz miktarı takriben şu şeklide olabilirdi :

Ham Petrol	40 Milyon Dolar (Bugün ithal edilene ek)		
Kömür ve Linyit	100	..	.
Demir Cevheri	18	»	»
Bakır (Metal)	16	»	>
Kurşun - Çinko	S	..	.
Çimento	40	»	>
Alçı taşı, Yapı taşı, Mermer, Tuz, Maden suyu, Kükürt, Boya- lar, Cam ham mad- desi, Seramik, Tuğ- la, Kiremit, Kum, Ça- kıl, v.s.	100	.	..
Toplam :	322	»	»

Bugün takriben 322 Milyon Dolarlık bir döviz tasarrufu sağlarken bir yandan da 50-80 Milyon Dolar arasında da ihracat yapılabilmektedir. Şu halde yıllık fayda 400 Milyon Dolar raddesinde olmaktadır.

Bu miktar parayı mukayese edebileceğimiz yegâne servetimiz Buğdaydır. Şu halde yeraltı servetlerimizin değerini önemsemeye mecburuz.

Buraya kadar izah etmeye çalıştığımız konular, yeraltı servetlerimizin önemini belirtmeye medar olmuştur sanırsınız.

Şimdi madencilüğümüzün gelişmesi için izlenecek politikanın esaslarını inceleyebiliriz.

1 — Yeraltı Servetlerimizi Kim İşletmelidir:

Mevcut başlıca mevzuat Maden Kanunu, Tuz Kanunu, Taş Ocakları Nizamnamesi ve Petrol Kanunundan ibarettir. Tuz Kanunu bir inhisar ifade eder ve Tuzu Devlet işletir. Taş Ocaklarını hususi şahıslar işletir. Petrolü hem devlet ve hem de Ecnebi Şirketler işletir. Madenleri de Türk Kanunlarına göre kurulmuş şirketlerle T.C. Vatandaşı olan şahıslar ve iktisadî devlet teşekkülleri işletir.

Görülüyor ki, bir karışıklık vardır. Bu durumu ıslâh etmekte fayda olsa gerektir.

Yeraltı servetlerimizin büyük kısmı Devlet eliyle işletilmektedir. Petrolün % 60'ı Devlet eliyle % 40'ı Ecnebi şirketler eliyle çıkarılmaktadır. Maden Kömürü ve Bakır'ın, tama-

mı, Linyitin % 60'ı, Kromun % 50'si, Bor Mineralinin % 30'u Devlet eliyle çıkarılmaktadır. Keza Kurşun Çinko'nun metal değer olarak % 20'si, Kükürt'ün tamamı Devlet tarafından istihsal edilmektedir. Devlet Alüminyum cevherine de el atmış bulunuyor.

özel Teşebbüsün çalıştırdığı madenlerin çeşidi fazla olmakla beraber tonaj ve değer itibariyle miktarı azdır. 1965 yılında ihraç edilen madenlerde Etibank'ın payı değer olarak % 80'dir. Halen memleketimizde karma ekonomi sistemine göre teşekküller kurulmakta ve muvaffak olmaktadır. Karma ekonomiden kasıt Devlet ile özel Teşebbüsün yan yana ve ayrı ayrı çalışması olmasa gerektir. Zira maden sahasından bu tip tek basma çalışan bir özel Teşebbüsün muvaffakiyet şansı az olmuştur. Teknik bilgi ve eleman kıtlığı ile sermaye yetersizliği ve pazarlama imkânsızlığı geniş çapta gelişmeleri önlemiştir. Bu sebepten memleketimizde özel Teşebbüs adı verilen maden şirketlerinin sayısı 10 tane, bunların hepsinin sermayesi toplansa 30 Milyon TL. m geçmez. Halbuki madencilik büyük sermaye isteyen bir işdir. Bu durumda Çan Seramik Fabrikası, Çukurova Elektrik Şirketi, Ereğli Demir Çelik gibi Anonim Şirketlerde hem Devlet ve hem de özel şahısların ortak olmaları % 100 Devletten % 100 özel Teşebbüse geçişte esaslı bir merhale teşkil etmekte ve muvaffak olmaktadır. Şu halde aynı şey madencilikte de yapılabilir.

İlk merhalede bir Kurşun Çinko Anonim Şirketi kurulabilir. Bu şirkete Etibank da iştirak eder ve gelişme müştereken sağlanır. Aynı şekilde bir Mermer Anonim Şirketi kurulabilir. Ordu Yardımlaşma Kurumu gibi sermayesi olan ve İş sahası arayan teşekküllerin sermayeleri bu istikametlere aktılabilir.

2 — Ecnebi Sermaye Meselesi :

Memleketimizde ecnebi sermayeye karşı bir allerji belirmiştir. Bu sermayenin bilhassa yeraltı servetleri sahasına girmesini kamu oyu ve basın istemiyor görünmektedir.

Bununla beraber yabancı sermayenin bütün dünyada gelişmiş veya gelişmemiş her memlekette büyük bir iktisadî hareket yarattığı malûmdur.

Memleketimizde petrol misali meydandadır. 1935 - 1955 arasındaki 20 yılda bu konuya harcanabilen para 50 Milyon TL., bulunan rezerv 2 Milyon ton, üretim kapasitesi yılda 120 bin ton olmuştur. 1955 - 1965 arasındaki 10 yılda sadece arama ve sondajlara harca-

nan para Bir Milyar TL., bulunan rezer 70 Milyon ton ve üretim kapasitesi 2 Milyon tondur. Bu hakikî bir gelişmedir. Bu gelişme hızı bugün kaybolmuştur. Zira bu alandaki ecnebi sermayedar tereddüde düşmüştür. Kanaatımızca fazla teknik bilgi ve ihtisas isteyen entegre madencilik ve izabe tesisleri için hazırlıyacağımız projeleri ihaleye çıkarıp muayyen şartlarla ehil bir şirkete teminat karşılığında verebiliriz. Bu şirket, bir Türk Şirketi veya Ecnebi Şirket veya İktisadî Devlet Teşekkülü olabilir. Yani belli projeler için ecnebi şirketlere şans tanınmalıdır. Bu projeler entegre tesisler olmalıdır. Cevher istihsal olunmalı, konsantre ve izabe edilmeli ve mamul maddeler iç ve dış piyasalarda satılmalıdır.

Bugün mer'i bulunan Ecnebî Sermayeyi Teşvik Kanunu böyle bir tesis kurulmasına madencilik haklarının sağlam hukukî mesnetleri bulunmadığını ileri sürmekte ve Türk madencileri ile işbirliği yapmakta tereddüt etmektedirler.

Sadece maden cevheri istihsal ederek buna ham olarak ihraç etmek şeklindeki bir madencilik faaliyetine ecnebî sermayeyi davet etmek hiç şüphesiz doğru bir hareket sayılmaz.

3 — Madencilikte Kredi Politikası :

Bankalarımızın hemen hiç biri madencilere kredi vermemektedir. Esasen verilse bile bu kredilerin vadesi çok kısa ve faiz hadleri çok yüksektir. Keza krediyi alabilmek için madenciden gayrimenkul ipoteği istenmektedir. Bütün bu külfetleri göze alacak madenciyi bulmak çok zordur.

Şu halde bu sektöre kredi veren özel bir banka kurulmalıdır. Bu bankanın madencilğe has riskleri göze alabilecek fonları bulunmalıdır. Krediler miktar itibarıyla yeterli, faizi düşük ve vadesi uzun olmalıdır. Keza madencinin ruhsatnamesi ipotek edilmekle kredinin teminatı elde edilmiş olmalıdır. Banka konuları inceliyebilecek ehliyetli teknik personele sahip olmalıdır. Keza bu banka, M.T.A. Enstitüsü ile de teşriki mesai yaparak madencinin jeolojik harita ve lâboratuvar ihtiyacını karşılayacak tedbirleri almalıdır. Madencilerin teknik personel ihtiyacını karşılamak üzere maden, izabe ve cevher zenginleştirme konularında mühendis ve teknisyen yetiştirmektedir.

4 — Maden Mevzuatının Islâhı :

1954 yılında çıkarılan ve kısa zamanda müsbet tesirleri görüleceği umulan 6309 Sayılı Kanun bekleneni getirmemiştir. 1950 den sonra madencilik sahasına vaki olan hücum ve binlerce müracaat, Maden Dairesindeki organizasyon kifayetsizliği sebebiyle bir keşme-keş yaratmış binlerce ihtilâf çıkmıştır. Bu ihtilâflar Devlet Şûrasında da doğru şekilde halledilmemiştir. 1963 de 271 Sayılı Kanunla bazı ıslâhat tedbirleri getirilmiş ise de problem çözülememiştir.

Halen Maden Dairesinde muamele gören 12000 ruhsatname müracaatına mukabil 2000 arama ruhsatnamesi 500 işletme, 200 imtiyaz mevcuttur, imtiyaz alınmadan yatırım yapılamıyacağına göre, her 60 müracaattan birinin çalışabilir hale gelebilmesi, muamelelerin Maden Dairesinde nasıl uzun inceleme ve formalitelere boğulduğunu göstermeye kâfidir. Mevzuatta ıslâhat olarak akla gelen bazı tedbirler şu şekilde sıralanabilir.

- 1 — Maden hakları önceden tesbit edilmiş parsellere göre verilir,
- 2 — Madenler Kömür, Metal ve Nonmetal olarak 3 gurupta mütalâa edilir ve verilen hak bu guruplardan birini kapsar.
- 3 — Maden Hakları :
  - Prospeksiyon (bütün madenlere şamil 1 yıl)
  - Eksplorasyon (bir grup madene şamil 4 yıl)
  - işletme (bir grup madene şamil 20 - 100 yıl)
  - izabe (işletmeye Paralel)
 şeklinde verilmelidir.
- 4 — Maden haklarını Türk Kanunlarına göre kurulmuş şirketler ve Türk Vatandaşları almalıdır.
- 5 — Rehin, ipotek, Haciz, İstimlâk, Devir, intikal, Tebligat, Sicil, Maden Zabıtası, v.s. fihi teferruat kanun metninden alınıp bir nizamnameye konulmalı ve kanun kısa, basit olmalıdır.
- 6 — Maden haklarının alınmasında Orman ve Çalışma Bakanlığı söz sahibi olmalıdır.
- 7 — Maden işletme hakkı verilirken ehliyet aranmalı ve teknik bir şartname yapılmalıdır.
- 8 — Madencinin ihmali halinde ruhsatnamenin iptali yerine nakdî cezaî müeyyideler konulmalıdır.

- 9 — Maden Dairesine intikal eden muamelelerde muayyen müddetlerde sona ermeyen işler madenci lehine sonuçlanmış sayılmalıdır.
- 10 — İhtilâfların halli için en selâhiyetli ve bitaraf 3 kişiden kurulu bir hakem hey'etine başvurulmalıdır. Bu hey'et karar alırken tarafları mutlaka dinlemeli vereceği kararlar nihaî olmalıdır.
- 11 — Eski mekşuf madenlerin tamamı derhal yeni aramalara açılmalıdır.
- 12 — Büyük kapasiteli izabe tesislerini de içine alan entegre işletmeler için hazırlanacak belli projeler ihaleye çıkarılıp en ehil talibine belli şartlarla verilmelidir. (Bu talip bir Ecneb Şirket dahi olabilir.)
- 13 — Bütün bunlara ilâveten Maden Dairesinde çalışan insanların huzur ve emniyet içinde bitaraf çalışması ve vereceği kardan korkmaması atmosferinin de yaratılması gereklidir.
- 5 — Madencilikte Özel Sektöre Nasıl Yardım Edilebilir :
- Madenlerin bünyesinde mevcut risk ile gerekli yatırım ve sermaye ihtiyacının fazlalığı dolayısıyla bu sektör özel teşebbüs için cazip bir ticaret alanı sayılamaz. Halen mevcut 12.000 müracaatın bir çoğu sadece buluculuk hakkı almak veya spekülâtif maksatlarla sahaları satmak gayesiyle yapılmaktadır. Her 4 müracaattan 3 tanesi de (etrafında başka maden arayıcısı bulunmasın) gayesiyle yapılmıştır. Şu halde işletme talebi yaparak fiilen istihsale geçmiş ve ihracata tevessül etmiş kimseleri ciddî telâkki etmek gerekir. Bu gibi madencilere yapılacak yardımlar şu şekilde sıralanabilir.
- 1 — Uzun vadeli, düşük faizli kredi veren bir Maden Kredi Bankası kurulmalıdır. Bu banka madenlerin aranması ve kıymetlendirilmesi ile proje yapım ve proje finansmanı gibi işleri yapmalı, proje tatbikat kontrolünü de göz önünde bulundurmalıdır.
- 2 — M.T.A. Enstitüsü lâboratuvarları en modern cihazlarla donatılmalı ve en modern metodlarla çalışacak kimyasal, mineralojik ve petrografik analizleri en kısa zamanda doğru olarak cüz'î bir ücretle yapmalıdır.
- 3 — Keza M.T.A. Enstitüsü özel Sektöre ait sahalarda jeoşimik, jeofizik, sondaj ve madencilik aramaları yapmalı, cevher bulmazsa ücret almamalı, cevher bulursa rantabilite ve fizibilite etüdlerini de havi proje çalışmalarını sür'atle yapabilmelidir.
- 4 — Devlet Demiryolu navlunları ve liman tarifeleri normal seviyelere indirilmelidir.
- 5 — Vergi sistemleri gözden geçirilmelidir. Devlet hakkı kaldırılmalı ve tükenme payı indirimi de ayrıca kabul olunmalıdır.
- 6 — Bilhassa doğuda tatbik edilmek üzere Maden ve Metalürji tesisleri çalışmaya başladığından itibaren 3 - 5 yıl hiç vergi alınmamalıdır.
- 7 — Zenginleştirme ve izabe tesisleri kuran maden şirketinin gelirinden bu tesisin bedeli masraf olarak indirilmelidir.
- 8 — Maden ekipmanından gümrük alınmalıdır.
- 9 — Maden şirketlerinin ihracatla memleketeye sağladıkları dövizin % 15'i kendilerine ekipman temini için tahsis olunmalıdır.
- 10 — Bazı madenlerin ihracını kolaylaştırmak üzere özel sübvansiyonlar düşünülmelidir.
- 11 — Patlayıcı madde ve maden direği fiatları Hükümetçe ve makûl seviyelerde tesbit edilmelidir.
- 12 — Orman Genel Müdürlüğüne yapılan orman yolları ile köy yolları ve kara yollarının bilinen maden bölgelerini katetmesi için tedbir alınmalı ve bir koordinasyon sağlanmalıdır.
- 13 — 1/25.000 makyaslı haritalardan belli bir yerde madencilik yapan kimse o yer için istifade etmelidir.
- 14 — Mühendis ile işçinin arasını dolduran nezaretçi sınıfta eleman yetiştirmek üzere teknik okullar açılmalıdır.
- Buraya kadar serdedilen fikirler sadece şahsî görüş ve temennilerden ibarettir.
- İlgililerin bu konularda esasen hummalı bir çalışma içinde bulunduğu malûmdur. Bu çalışmaları sırasında yukardaki görüşlerin de göz önünde bulundurulacağı ümit ve temenni etmekteyim.